

Wyrok z dnia 16 marca 2005 r.

I UK 195/04

Niewywiązanie się rolnika z obowiązku informowania o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o zmianach tych okoliczności (art. 37 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.) nie ma znaczenia dla oceny podlegania ubezpieczeniu społecznemu, powodującemu obowiązek opłacania składek.

Przewodniczący SSN Herbert Szurgacz, Sędziowie: SN Roman Kuczyński, SA Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 16 marca 2005 r. sprawy z wniosku Krzysztofa Jerzego S. przeciwko Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziałowi Regionalnemu w B. o składki na ubezpieczenie społeczne, na skutek kasacji organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 kwietnia 2004 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 26 listopada 2003 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Białymstoku zmienił decyzję Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego-Oddziału Regionalnego w B. z dnia 13 sierpnia 2003 r. i ustalił, iż Krzysztof Jerzy S. nie jest zobowiązany do zapłaty składek na ubezpieczenie społeczne za drugi, trzeci i czwarty kwartał 1997 r., a w pozostałym zakresie oddalił odwołanie wnioskodawcy.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku wyrokiem z dnia 22 kwietnia 2004 r. oddalił apelację organu rentowego, przyjmując dokonaną przez Sąd pierwszej instancji ocenę prawidłowości zaskarżonej decyzji w aspekcie ustalonego przez Sąd Okręgowy i niespornego stanu faktycznego sprawy.

Wnioskodawca od dnia 8 stycznia 1997 r. stał się właścicielem działek rolnych o powierzchni 6,19 ha. Do ubezpieczenia społecznego rolników zgłosił się w dniu 29 stycznia 2003 r. Decyzją z dnia 19 lutego 2003 r. organ rentowy stwierdził podleganie przez niego ubezpieczeniu rolniczemu w okresach od 30 czerwca 1995 r. do 31 marca 1997 r., od 30 maja 1997 r. do 31 marca 1998 r., od 3 stycznia 1999 r. do 30 września 1999 r., od 31 października 2001 r. do 31 marca 2002 r. oraz od 3 października 2002 r. W uzasadnieniu decyzji organ rentowy wskazał, że składka od II kwartału do 1995 r. do I kwartału 1998 r. nie podlega dochodzeniu z uwagi na przedawnienie. Następnie zaskarżoną decyzją z dnia 13 sierpnia 2003 r. uchylił decyzję z dnia 19 lutego 2003 r. i zobowiązał wnioskodawcę do zapłaty zaległych składek od dnia 29 maja 1997 r.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wnioskodawca - z uwagi na upływ przedawnienia - nie jest zobowiązany do zapłaty zaległych składek za rok 1997. Stosownie do art. 24 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym do dnia 31 grudnia 2002 r., który to przepis znajduje w sprawie zastosowanie poprzez art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne ulegały przedawnieniu po upływie 5 lat od dnia, w którym stały się wymagalne. Po zmianie wskazanego przepisu, dokonanej z dniem 1 stycznia 2003 r. ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 241, poz. 2064), należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne ulegają przedawnieniu po upływie 10 lat licząc od dnia, w którym stały się wymagalne. Ustawa ta nie zawiera przepisu przejściowego, regulującego wymagalność należności powstałych za okres 5 lat wstecz przed wejściem w życie art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w nowym brzmieniu. Instytucja przedawnienia wywołuje ujemne dla uprawnionego skutki w postaci niemożności dochodzenia roszczenia w związku z niewykonaniem przez niego prawa w terminie przez czas oznaczony w ustawie, a w rozpoznawanej sprawie od objęcia wnioskodawcy ubezpieczeniem do daty wydania decyzji stwierdzającej istnienie zaległości w opłaceniu składek niewątpliwie upłynął okres powyżej pięciu lat, zaś organ rentowy nie podjął w tym czasie żadnych czynności zmierzających do ich ściągnięcia, co oznacza, iż bieg terminu przedawnienia nie został przerwany. Przedawnienie przewidziane w art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń

społecznych ma charakter materialnoprawny, a więc z upływem terminu roszczenie wygasa i nie można go dochodzić. Bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne, a kończy z upływem oznaczonego terminu. Przepis art. 24 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2003 r. jednoznacznie wskazuje, że należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne ulegają przedawnieniu po upływie 5 lat, licząc od dnia, w którym stały się wymagalne. Termin płatności składek na ubezpieczenie społeczne rolników za IV kwartał 1997 r. przypadał dla wnioskodawcy najpóźniej na dzień 31 października 2002 r. (prawidłowo 1997 r.), a zatem z dniem 31 października 2002 r. roszczenie organu rentowego o zapłatę składek na ubezpieczenie społeczne rolników za II, III i IV kwartał 1997 r. wygasło. Natomiast zmiana przepisów wydłuża okres przedawnienia wyłącznie do należności nieprzedawnionych, nie może zaś wywoływać skutków do należności przedawnionych, tj. takich, które wygasły. W tej sytuacji bezprzedmiotowa jest podnoszona przez organ rentowy kwestia, iż w myśl art. 37 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wnioskodawca obowiązany był, nie czekając na wezwanie, w ciągu 14 dni zgłosić Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego osoby podlegające ubezpieczeniu w gospodarstwie oraz poinformować Kasę o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o zmianach tych okoliczności oraz że art. 39 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych dawał organowi rentowemu podstawy do wydania w miejsce decyzji z dnia 19 lutego 2003 r. nowej decyzji z dnia 13 sierpnia 2003 r., będącej przedmiotem rozpoznania w niniejszej sprawie.

W kasacji od powyższego wyroku organ rentowy, w ramach podstawy z art. 393¹ pkt 1 k.p.c., zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego przez niezastosowanie art. 24 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, zgodnie z którym to uregulowaniem należności z tytułu składek ulegają przedawnieniu po upływie 10 lat licząc od dnia, w którym stały się wymagalne i który to przepis powinien być zastosowany w sprawie na mocy art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz poprzez niezastosowanie art. 37 ust. 1 i art. 39 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, pomimo iż to z powodu niezachowania przez wnioskodawcę wynikającego z art. 37 ust. 1 tej ustawy 14-dniowego terminu zgłoszenia celem ustalenia podlegania ubez-

pieczeniu rolniczemu nie doszło przed dniem 1 stycznia 2003 r. do wydania decyzji stwierdzającej takie podleganie, a tym samym do czasu wydania decyzji w tym przedmiocie składki na ubezpieczenie nie były wymagalne. Skoro zaś wymagalność składek wynika z decyzji wydanych po ostatnio wskazanej dacie, przeto ma do nich zastosowanie 10-letni okres przedawnienia.

Wskazując na powyższą podstawę skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie apelacji organu rentowego oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego i apelacyjnego.

W uzasadnieniu kasacji podniesiono, iż objęcie wnioskodawcy obowiązkowym ubezpieczeniem rolniczym nastąpiło w oparciu o stan prawny obowiązujący od dnia 1 stycznia 2003 r., albowiem wymagalność należności z tytułu składek na ubezpieczenie rolnicze, stosownie do art. 39 ust. 3 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, wynika dopiero z prawomocnej decyzji ustalającej podleganie temu ubezpieczeniu. Oznacza to, iż przed wydaniem decyzji ustalającej podleganie przez wnioskodawcę ubezpieczeniu rolniczemu składki na to ubezpieczenie nie mogły być wymagalne, a tym samym nie mogło wygasnąć roszczenie organu rentowego o ich zapłatę za okres nie przekraczający 10 lat wstecz.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia przez Sądy obu instancji przepisów prawa materialnego poprzez niezastosowanie art. 24 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 18 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie niektórych innych ustaw jest nieuzasadniony, albowiem przepis ten w ogóle w niniejszej sprawie nie znajduje zastosowania. Stosownie do art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników w brzmieniu obowiązującym przed dniem 2 maja 2004 r., w sprawach nie uregulowanych w ustawie stosuje się przepisy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, a ponadto do składek na ubezpieczenie stosuje się odpowiednio przepisy o zobowiązaniach podatkowych. Ustawa z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 108, poz. 486 ze zm.) obowiązywała do dnia 31 grudnia 1997 r., kiedy to weszła w życie ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (jednolity tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60), stanowiąc w art. 341, iż

jeżeli obowiązujące przepisy powołują się na ustawę o zobowiązaniach podatkowych lub odsyłają ogólnie do przepisów o zobowiązaniach podatkowych, stosuje się przepisy działu III niniejszej ustawy. Z kolei ustawa z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.) utraciła moc z dniem 1 stycznia 1999 r., kiedy to weszła w życie ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Zgodnie z art. 122 ust. 3 pkt 1 ostatnio powołanej ustawy, ilekroć przepisy odsyłają do przepisów o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych lub do przepisów o ubezpieczeniach społecznych pracowników - należy przez to rozumieć odesłanie do przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych.

Błędne jest prezentowane zarówno przez Sądy obu instancji, jak i skarżącego stanowisko, iż do składek na ubezpieczenie społeczne rolników znajdują zastosowanie przepisy ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, a jedynie w kwestiach w niej nie uregulowanych, odpowiednio przepisy o zobowiązaniach podatkowych. Brzmienie art. 52 ust. 1 ustawy z dnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników wskazuje bowiem jednoznacznie, iż w zakresie, w jakim przepisy tej ustawy nie regulują kwestii dotyczących składek na ubezpieczenie, stosuje się odpowiednio przepisy o zobowiązaniach podatkowych. Gdyby było inaczej, przepis art. 52 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników zawierałby podwójne odesłanie - do ustawy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, a w kwestiach dotyczących składek w ustawie tej nieuregulowanych - do przepisów o zobowiązaniach podatkowych. Zresztą w takim przypadku przepis art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników w ogóle byłby zbędny, gdyż przepisy o zobowiązaniach podatkowych znajdowałyby wówczas zastosowanie poprzez odpowiednie odesłanie zawarte zarówno w przepisach ustawy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych, jak i następnie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (np. art. 34 ustawy o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych i art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Należy wreszcie zauważyć, iż od dnia 2 maja 2004 r. ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników zawiera samodzielną regulację w zakresie składek na ubezpieczenie, stanowiąc w art. 52 ust. 1 pkt 1, iż w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, a ponadto do składek na ubezpieczenie stosuje się odpowiednio, enumeratywnie wymienione w tym przepisie, uregulowania ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. -

Ordynacja podatkowa. Potwierdza to tezę, że przed dniem 2 maja 2004 r. w sprawach nieuregulowanych w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników w zakresie składek na ubezpieczenie stosowało się odpowiednio przepisy ustawy o zobowiązaniach podatkowych, a następnie, od dnia 1 stycznia 1998 r., przepisy działu III ustawy - Ordynacja podatkowa.

W myśl art. 3 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, ubezpieczeniu podlega się z mocy ustawy albo na wniosek. Stosownie do art. 7 ust. 1 pkt 1 tej ustawy ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu podlega z mocy ustawy rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, jeżeli rolnik ten nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty. Z kolei w myśl art. 16 ust. 1 pkt 1 powołanej ustawy rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, podlega z mocy ustawy ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu. Przepisu tego nie stosuje się do osoby, która podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu lub ma ustalone prawo do emerytury lub renty (ust. 3). Obowiązek podlegania ubezpieczeniu społecznemu powstaje z mocy samej ustawy w przypadku zaistnienia określonych w niej warunków, zaś jego konsekwencją jest (określony w art. 4 ust. 2 ustawy) obowiązek opłacania składki, który powstaje z pierwszym dniem kwartału, w którym powstało ubezpieczenie. Oznacza to, iż co prawda rolniczy organ rentowy wydaje decyzje w sprawach podlegania ubezpieczeniu oraz ustania ubezpieczenia (art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy), jednakże decyzja taka nie ma charakteru konstytutywnego, lecz deklaratoryjny i jako taka nie rodzi stanu prawnego, a tylko stwierdza jego istnienie. W przypadku bowiem kiedy mamy do czynienia z obowiązkiem bądź prawem wynikającym wprost z ustawy (z mocy prawa), skutek prawny następuje z datą spełnienia się warunków ustalonych w tej ustawie, natomiast decyzja, jako akt konkretyzujący przedmiot i skierowana do indywidualnego adresata, ma charakter deklaratoryjny. Decyzje deklaratoryjne ustalają jedynie istnienie i zakres jakiegoś stosunku prawnego, który powstał wcześniej z mocy przepisów prawnych. Skutki prawne w tego typu sytuacjach powstają więc *ex tunc*, jako skutki ziszczenia się określonych w przepisach prawa warunków, a nie *ex nunc* jako skutki prawne decyzji deklaratoryjnej. Jest to podstawowa cecha różniąca decyzje deklaratoryjne od decyzji konstytutywnych, które same określają datę, od której następują skutki prawne. Decyzje deklaratoryjne

mogą być zatem wydawane w każdym czasie, jako że nie kreują nowych stanów prawnych, a tylko stwierdzają ich istnienie.

W tej sytuacji nieuzasadniony jest zarzut naruszenia przez Sądy obu instancji art. 37 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, zgodnie z którym rolnik jest obowiązany, nie czekając na wezwanie, w ciągu 14 dni zgłaszać osoby podlegające ubezpieczeniu w jego gospodarstwie oraz informować Kasę o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o zmianach tych okoliczności oraz art. 39 ust. 3 tej ustawy, w myśl którego z prawomocnej decyzji ustalającej podleganie ubezpieczeniu wynika obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie w wysokości i w terminach wynikających z ustawy. Niewywiązanie się rolnika z obowiązku wynikającego z art. 37 ust. 1 ustawy, podobnie jak wydanie decyzji ustalającej podleganie ubezpieczeniu, nie wpływa bowiem w jakikolwiek sposób na powstanie obowiązku podlegania ubezpieczeniu społecznemu i w konsekwencji obowiązku opłacania składki na to ubezpieczenie oraz jej wymagalność. Tę ostatnią kwestię reguluje art. 40 ust. 1 ustawy stanowiąc, że składki na ubezpieczenie opłaca się co kwartał, zaś termin płatności przypada ostatniego dnia pierwszego miesiąca danego kwartału. W tym właśnie dniu składka na ubezpieczenie za dany kwartał staje się wymagalna, niezależnie od daty wydania przez rolniczy organ rentowy decyzji ustalającej podleganie ubezpieczeniu.

Zobowiązanie wnioskodawcy z tytułu zapłaty składek na obowiązkowe ubezpieczenie rolnicze za II, III i IV kwartał 1997 r. stało się zatem wymagalne odpowiednio w dniach 30 kwietnia, 31 lipca i 31 października 1997 r., pod rządami ustawy z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych, znajdującej zastosowanie poprzez art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Przepis art. 30 ust. 1 wskazanej na wstępie ustawy stanowił, iż zobowiązania podatkowe przedawniają się z upływem 5 lat - licząc od końca roku, w którym upłynął termin płatności podatku, czego konsekwencją jest ich wygaśnięcie (art. 26 ust. 1 ustawy). Tak samo kwestia ta uregulowana została w art. 59 § 1 i art. 70 § 1 obowiązującej od dnia 1 stycznia 1998 r. Ordynacji podatkowej. Odpowiednie zastosowanie powyższych przepisów do składek na ubezpieczenie społeczne rolników oznacza, iż zobowiązanie z tytułu ich zapłaty wygasa wskutek przedawnienia z upływem 5 lat - licząc od końca kwartału, w którym upłynął termin płatności składki. W konsekwencji zobowiązanie wnioskodawcy do zapłaty składek za sporne okresy wygasło z powodu przedawnienia z upływem 30 czerwca, 30 września i 31 grudnia 2002 r.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy uznał, iż zaskarżony wyrok - mimo błędnego uzasadnienia - ostatecznie odpowiada prawu i orzekł na podstawie art. 393¹² k.p.c.

=====